

УДК 341.232+341.1:343.35

Боднар Василь Євгенович –
кандидат юридичних наук, здобувач
наукової лабораторії з проблем
досудового розслідування Національної
академії внутрішніх справ

УДОСКОНАЛЕННЯ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА ПІД ЧАС ВИЯВЛЕННЯ ТА РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Розглянуто актуальні теоретичні, правові та організаційні питання щодо удосконалення механізму міжнародного співробітництва під час виявлення та розслідування злочинів у сфері службової діяльності, зокрема, у межах реалізації антикорупційного законодавства.

Ключові слова: міжнародне співробітництво; злочини у сфері службової діяльності; виявлення злочинів; досудове розслідування; антикорупційна діяльність.

На сучасному етапі державотворення інтеграція України до Європейського Союзу визнається неодмінною складовою подальшої демократизації нашої країни, формування громадянського суспільства [1, с. 52]. Тому радикальні соціально-економічні перетворення, що відбулися за останнє десятиліття, спричинили як позитивні, так і негативні зміни в сучасному українському суспільстві. Це, насамперед, стосується відносин щодо забезпечення особистої безпеки громадян, захисту їх життя, здоров'я та власності.

Розбудова незалежної правової держави певною мірою залежить від ефективної протидії злочинності. МВС України визначено головним органом у системі центральних органів виконавчої влади щодо формування та реалізації державної політики у сфері захисту прав і свобод людини та громадянина, власності, інтересів суспільства й держави від злочинних посягань, боротьби зі злочинністю, розкриття та розслідування злочинів, охорони громадського порядку, забезпечення громадської безпеки тощо [2, с. 34].

З метою подолання шкідливого впливу корупційних виявів на розвиток економічних та соціальних процесів світова спільнота вживає заходів щодо протидії корупційній експансії. Зокрема, боротьбу з корупцією більшістю країн визнано пріоритетним напрямом діяльності

державних органів; удосконалюється нормативно-правова база для боротьби з транснаціональною корупцією; функціонують відповідні міжнародні та національні органи, що здійснюють боротьбу з корупцією; проводиться робота щодо належного наукового забезпечення антикорупційної діяльності; діють неурядові міжнародні організації, які спрямовують свою діяльність на створення в суспільстві клімату неприйняття корупції та проводять моніторинг її поширення у світі тощо. У результаті цього міжнародна взаємодія під час виявлення та розслідування злочинів у сфері службової діяльності набуває особливої актуальності.

У теорії оперативно-розшукової діяльності, кримінального процесу та криміналістики окремі питання протидії злочинам у сфері службової діяльності розглядали С. А. Алтухов, М. І. Ануфрієв, О. Ф. Бантишев, О. М. Бандурка, В. М. Бесчастний, А. В. Галахова, О. Ф. Гіда, О. М. Джужа, Є. О. Дідоренко, О. Ф. Долженков, О. І. Козаченко, Д. Й. Никифорчук, С. І. Ніколаюк, М. А. Погорєцький, Л. Д. Удалова, С. С. Чернявський, І. Р. Шинкаренко та ін.

Метою статті є висвітлення організаційних форм та удосконалення механізмів міжнародної взаємодії під час документування виявлених фактів злочинів у сфері службової діяльності.

Процеси інтернаціоналізації соціально-економічного та політичного життя у світовому масштабі призвели до розвитку деструктивних явищ у багатьох країнах та регіонах. Тотальна маргіналізація, рухомість порогу забороненого, неспинне поширення корупції в нових, витончених формах сприяють наростанню соціальної напруженості та конфліктності. Виступаючи на першому етапі як національна проблема, організована злочинність і корупція перетинають кордони і стають транснаціональними явищами, одним з головних засобів впливу злочинності на всі сфери міжнародного життя. Тісний зв'язок цих двох явищ, їх висока мобільність і прагнення приховувати злочинну діяльність шляхом використання механізмів легалізації доходів ставить під сумнів спроможність однієї держави, незалежно від наявних засобів і ресурсів, систематично вживати адекватних заходів без залучення механізмів міжнародного співробітництва.

На думку Л. І. Аркуші, "...той факт, що уряд будь-якої держави неспроможний наодинці завдати серйозного удару по злочинним організаціям, які здійснюють свої операції на міжнародному рівні, зумовлює необхідність міжнародного співробітництва" [3].

Останні міжнародні документи, що стосуються боротьби з корупцією, зокрема Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (набрала чинності 29 вересня 2003 р.) та Конвенція ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р., зазначають про

важливість міжнародного співробітництва в цій сфері та необхідність застосування багатодисциплінарного підходу до подолання цього явища. Цими документами також визначено, що попередження та викорінення корупції є обов'язком усіх держав і вони повинні взаємодіяти між собою в цій сфері.

Незважаючи на вагомість положень названих Конвенцій та положень інших міжнародних актів, що стосуються протидії корупції, існує низка проблем, які знижують ефективність міжнародного співробітництва в цій галузі. До них, на наш погляд, належать такі, як відсутність єдиного поняття транснаціональної корупції, недостатній рівень соціально-економічного розвитку значної кількості країн з високим рівнем корупції, відсутність механізмів міжнародного співробітництва в галузі боротьби з корупційними виявами, які не є злочинами, неналежне інформаційне забезпечення міжнародної антикорупційної діяльності, відсутність системи міжнародних органів, які мають здійснювати боротьбу з проявами транснаціональної корупції, відсутність міжнародної системи кримінальної статистики, недостатній рівень підготовки спеціалістів національних правоохоронних органів, на які покладаються обов'язки щодо здійснення міжнародного співробітництва в цій сфері, недостатній рівень наукового забезпечення міжнародного співробітництва в боротьбі з корупцією тощо.

Об'єктивними чинниками, які зумовлюють потребу в міжнародній взаємодії щодо боротьби з корупцією, є такі: значний рівень загрози цього явища національним та міжнародним інтересам; прагнення організованої злочинності, використовуючи корупційні зв'язки, постійно збільшувати кримінальний простір для своєї діяльності; наявність тенденцій до уніфікації норм кримінального законодавства різних країн та його формування на спільних категоріях стосовно злочинів, які мають транснаціональний характер; приблизно однакові загальні завдання та функції правоохоронних органів різних держав, які здійснюють боротьбу з організованою злочинністю та корупцією; визнання неспроможності вирішувати проблеми протидії транснаціональним злочинам силами та ресурсами однієї держави тощо.

Отже, забезпечення протидії транснаціональній корупції потребує комплексного дослідження організаційних та правових проблем міжнародної взаємодії в цій галузі та розроблення на його основі конкретних рекомендацій і пропозицій щодо удосконалення національного та міжнародного антикорупційного законодавства й практики діяльності відповідних правоохоронних органів.

Найбільш повно основні різновиди та об'єктивні ознаки корупції зазначено в Конвенції ООН проти корупції, прийнятій

10 жовтня 2003 р. Так, злочинні корупційні діяння класифікуються в ній на три основні групи. Перша група – це протиправні діяння в публічній національній сфері, а саме: підкуп національних публічних посадових осіб; вимагання або прийняття публічною посадовою особою неправомірних преваг; розкрадання, неправомірне привласнення або інше нецільове використання публічною посадовою особою майна, публічних або приватних коштів, або цінних паперів, що перебувають у розпорядженні цієї публічної посадової особи; зловживання службовими повноваженнями або службовим станом; незаконне збагачення, тобто значне збільшення активів публічної посадової особи, що перевищує її законні доходи, які вона не може розумним способом обґрунтувати.

До другої групи належать корупційні злочини у сфері публічних міжнародних стосунків, зокрема: підкуп іноземних публічних посадових осіб та посадових осіб публічних міжнародних організацій; вимагання або прийняття іноземною публічною посадовою особою та посадовою особою публічних міжнародних організацій неправомірної преваги; зловживання впливом з корисливою метою з метою одержання від адміністрації або публічного органу держави-учасника будь-якої неправомірної преваги для первинного ініціатора таких дій або будь-якої іншої особи; вимагання або прийняття публічною посадовою особою або будь-якою іншою особою неправомірної преваги з метою одержання від адміністрації або публічного органу держави-учасника будь-якої неправомірної преваги.

До третьої групи належать корупційні злочини, які вчиняються у приватному секторі, а саме: підкуп у приватному секторі; вимагання або прийняття особисто або через посередників неправомірної преваги; розкрадання під час економічної, фінансової або комерційної діяльності, вчинене особою, яка керує роботою організації приватного сектору коштів, що перебувають у віданні цієї особи відповідно до її службового стану [4].

Одним з напрямів запобігання впливу транснаціональної злочинності та корупції на світові й національні суспільні процеси є інтеграція держав у сфері боротьби зі злочинністю та створення відповідних міжнародних механізмів. Про важливість налагодження міжнародного співробітництва свідчить і те, що більшість Конвенцій ООН, правових документів Ради Європи, міждержавних угод, які прийняті за останні п'ять – десять років, одними з головних своїх цілей зазначають активізацію та розширення міжнародного співробітництва в цій сфері; розроблення та впровадження механізмів міжнародної співпраці в галузі боротьби з корупцією; упровадження механізмів правової допомоги у кримінальних справах, пов'язаних з організованою злочинністю і корупцією; формування міжнародної

системи органів для боротьби зі злочинністю та корупцією; надання допомоги державам світу в подоланні цих явищ та ін. На думку Л. І. Аркуші, головними перевагами багатосторонніх угод про співробітництво є "... усунення необхідності в розробленні окремих двосторонніх угод з великою кількістю іноземних урядів та зменшення ризику протидії щодо такого співробітництва з боку організованих злочинних груп, які володіють корумпованими зв'язками [3].

На нашу думку, організація взаємодії правоохоронних органів України та відповідних міжнародних інституцій, що протидіють корупції, є складовою частиною процесів міжнародного співробітництва в галузі боротьби зі злочинністю. Пріоритет у відносинах надається державам СНД, Європи та США. Для організації взаємодії в боротьбі з організованою злочинністю працюють постійні працівники МВС України в Росії, Польщі, Угорщині, Німеччині, Туреччині та Ізраїлі тощо.

Дослідження форм та механізмів взаємодії національних і міжнародних суб'єктів боротьби з корупцією, на нашу думку, передбачає визначення тих інституцій, які забезпечують реалізацію міжнародної політики в цій галузі. Водночас нині не існує окремої структури, яка б здійснювала боротьбу з корупцією в масштабах усього світу. Система міжнародних установ, які беруть участь у протидії транснаціональній корупції, складається з декількох блоків. До першої групи установ мають належати ті організації, що діють на території усього світу (універсальні міжнародні організації), до другої групи – структури, які створено для організації взаємодії у відповідному регіоні (регіональні міжнародні організації).

У масштабах світового співтовариства таке співробітництво здійснюється під егідою ООН. Зокрема, у резолюції № 415 Генеральної Асамблеї ООН від 1 грудня 1950 р. зазначалося, що Організація бере на себе відповідальність за розгляд питань попередження злочинності, а також за розвиток та укріплення міжнародного співробітництва в цій сфері (резолюція № 3012 Генеральної Асамблеї від 18 грудня 1972 р.) [5]. Відповідна проблематика є предметом уваги таких структурних ланок ООН, як Рада Безпеки, Генеральна Асамблея, Економічна та Соціальна Рада, а також наукові інститути ООН, що здійснюють наукові дослідження з питань міжнародного співробітництва.

Важливу роль у дослідженні проблем протидії корупції відіграють наукові установи ООН. Це переважно міжрегіональні установи, що здійснюють наукові дослідження, підготовку й підвищення кваліфікації працівників правоохоронних органів, у тому числі й поліції, надають технічну допомогу в розробленні та реалізації антикорупційних проєктів, а також інформаційну діяльність у цій сфері.

Отже, ООН посідає одне з чільних місць у забезпеченні міжнародного співробітництва в галузі боротьби з корупцією. Завдяки її універсальним рішенням здійснюється загальностратегічне забезпечення взаємодії між державами в цій сфері.

Для забезпечення міжнародної взаємодії в галузі боротьби з корупцією, передусім з її транснаціональними формами, важливою є діяльність Міжнародної організації кримінальної поліції (МОКП), більш відомої за її телеграфним позначенням – “Інтерпол”. Співробітництво в рамках Інтерполу ґрунтується на положеннях національного законодавства країн-членів, а також на підставі міжнародних зобов’язань, які прийняли ці країни поза цією організацією.

Крім органів керівництва Інтерполом, до його складу входять Національні центральні бюро (НЦБ), які водночас є підрозділами поліції країн-учасників. Організаційні моделі НЦБ різноманітні, оскільки їх структури визначаються державами самостійно. Так, у США НЦБ входить до складу Міністерства юстиції, у Великій Британії – до структури столичного поліцейського формування – Скотланд-Ярд, у Франції та Італії – до Генеральної дирекції кримінальної поліції МВС, у Бельгії – до Генерального секретаріату судових представників міністерства юстиції. У нашій державі НЦБ є складовою МВС України.

Основні функції НЦБ в усіх країнах єдині. Зокрема, до них належать такі: забезпечення обміну офіційною та конфіденційною (оперативно-розшуковою) інформацією з питань боротьби з транснаціональною злочинністю між національними поліцейськими та іншими правоохоронними органами, Генеральним секретаріатом та НЦБ Інтерполу інших країн; організація через відповідні національні органи охорони правопорядку заходів щодо виявлення осіб, предметів та документів, які розшукують держави-члени Інтерполу; направлення до Генерального секретаріату та до держав-членів Інтерполу прохань і повідомлень національних правоохоронних органів про розшук осіб, предметів та документів, здійснення спостереження за особами, які підозрюються в злочинній діяльності, а також іншої інформації з метою попередження та розкриття злочинів; формування банку даних про осіб, факти та документи на підставі інформації, отриманої у процесі міжнародного поліцейського співробітництва; сприяння (у межах власної компетенції) реалізації рішень і рекомендацій Генеральної асамблеї та Генерального секретаріату Інтерполу, підготовка аналітичних документів з проблем міжнародного співробітництва в галузі боротьби зі злочинністю тощо [6; 7, с. 1].

Таким чином, на сьогодні Інтерпол є міжнародним центром обліку злочинів й осіб, які їх вчинили, головним координатором інтернаціонального розшуку злочинців, найбільш авторитетною

організацією, що спеціалізуються в галузі вироблення стратегії, тактики, методичних основ різних напрямів діяльності поліції, у тому числі й у сфері протидії транснаціональній корупції.

Значний вклад у забезпечення міжнародного поліцейського співробітництва в цій галузі здійснюють і регіональні міжнародні організації – Рада Європи, Організація американських держав, Ліга арабських країн, асоціація держав південно-Східної Азії, Організація африканської єдності тощо.

Для України, відповідно до її геополітичного розташування та перспективи входження до Європейського Союзу, найбільш цікавим є досвід, що накопичений країнами Західноєвропейського регіону.

У вересні 1992 р. міністри внутрішніх справ і юстиції Європейського Союзу прийняли в Брюсселі рішення про створення Європолу – спеціального органу поліцейського співробітництва в масштабах Співтовариства зі штаб-квартирою у Страсбурзі (Франція). Європол призначений для організації і координації взаємодії національних поліцейських систем у боротьбі з тероризмом, нелегальним обігом наркотиків та зброї, “відмиванні” грошей, отриманих злочинним шляхом, а також контролю за зовнішніми кордонами Європейського Союзу. Схвалено також план боротьби проти акцій кримінальних угруповань у Західній Європі, для чого створено спеціальну групу “Антимафія”, до завдань якої належить аналіз діяльності злочинних груп у Старому континенті, розроблення загальноєвропейської стратегії протидії їй, а також заходів щодо зміцнення поліцейської взаємодії. Представництвами Європолу в країнах є Національні бюро, які можуть перебувати й у складі вже діючих правоохоронних структур [7; 8].

Безпосередньо у статуті Європолу не зазначається про поширення його мандату на транснаціональні корупційні злочини, однак цей мандат може бути розширено за умов одностайного ухвалення відповідного рішення країнами-членами Європейського Союзу.

Використання можливостей Європолу припустиме за умови, коли діяльністю організованих злочинних угруповань завдано шкоди інтересам щонайменше двох країн-членів Європейського Союзу та існує нагальна необхідність координації дій національних органів кримінального переслідування. Водночас персонал Європолу не має жодних повноважень брати безпосередньо участь у розшуку злочинців або речей чи здійснювати розслідування злочинів.

Серед структур, що беруть участь в організації взаємодії в галузі боротьби з корупцією, можна назвати й групу держав, що здійснюють боротьбу з корупцією – “GRECO” та Комісії з питань запобігання корупції – GMC. Групу GRECO створено з метою удосконалення

компетентності її членів у боротьбі з корупцією для застосування заходів через динамічний процес спільного оцінювання методів проведення та однакового впливу згідно з їх зобов'язаннями в цій сфері. Її головним завданням є створення ефективного механізму для спостереження за дотриманням керівних принципів та впровадження інших міжнародних документів, що буде прийнято для виконання Програми дій боротьби з корупцією [9, с. 149].

Головними завданнями Комісії з питань запобігання корупції щодо міжнародного співробітництва є надання сторонам-учасникам допомоги в проведенні слідчих і прелімінарних заходів з метою будь-якої форми конфіскації конкретних предметів власності, що являють собою доходи або засоби, а також щодо конфіскації доходів, що становлять вимогу заплатити суму грошей, еквівалентних вартості доходів [9, с. 150].

На рівні СНД діє Бюро з координації боротьби з організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на території СНД. Згідно з положенням Бюро до його завдань належать: а) формування спеціалізованого банку даних на базі комп'ютерного центра Бюро і надання ініціативної інформації до відповідних міністерств внутрішніх справ; б) сприяння в здійсненні міждержавного розшуку учасників злочинних організацій, осіб, які вчинили особливо небезпечні злочини й переховуються від кримінального переслідування; забезпечення погоджених дій під час проведення оперативно-розшукових заходів і комплексних операцій, що стосуються інтересів декількох держав-учасників Співдружності, підготовка рекомендацій щодо боротьби з транснаціональною злочинністю. Крім вказаної інституції, відповідно до існуючих багатосторонніх угод, до органів галузевого співробітництва СНД, створених для координації і взаємодії в галузі боротьби зі злочинністю, належать Координаційна рада генеральних прокурорів, Рада міністрів внутрішніх справ, Рада керівників органів безпеки і спеціальних служб, Рада керівників митних служб, Рада командуючих Прикордонними військами [10].

Крім цього, Україна, що належить до четвірки країн ГУУАМ, здійснює співробітництво з Грузією, Азербайджаном та Молдовою у сфері боротьби з тероризмом, організованою злочинністю та іншими небезпечними видами злочинів на підставі відповідної угоди [11].

Міжнародну боротьбу з корупційними проявами необхідно будувати на загальних для усіх держав-учасників принципах з метою її оптимізації. Майже всі основні міжнародні правові акти, що передбачають співробітництво в цій галузі, містять норми, які регламентують загальні засади такої діяльності. На основі результатів проведеного нами аналізу вищезазначених документів та деяких

наукових публікацій до специфічних принципів міжнародно-правової взаємодії можна віднести такі: добросовісне виконання зобов'язань у міжнародному праві; невтручання у внутрішні справи інших держав; повага прав людини та неухильне дотримання міжнародних стандартів щодо них; невідворотність покарання; захист прав своїх громадян за кордоном; укріплення довіри між органами, які беруть участь у взаємодії; рівноправність сторін.

Безпосередня міжнародна взаємодія в галузі боротьби з корупцією може здійснюватися в різних напрямках та в різних формах. Вона може бути неформальною чи формальною за своїм характером і двосторонньою чи багатосторонньою за своїми масштабами.

Вивчення національних та міжнародних правових актів, вітчизняних і зарубіжних науково-практичних публікацій дозволяє констатувати, що найбільш розповсюдженими формами такої взаємодії є: а) здійснення спільних слідчих, оперативних, профілактичних та інших заходів; б) сприяння співробітникам компетентних органів однієї держави співробітникам компетентних органів іншої держави у припиненні, розкритті та розслідуванні корупційних злочинів, затриманні осіб, які підозрюються в їх вчиненні, шляхом надання іншій стороні транспортних засобів, криміналістичної техніки, засобів зв'язку, оргтехніки, необхідної аналітичної та оперативної інформації, організації роботи перекладачів, експертів, здійснення інших конкретних заходів; в) обмін інформацією та досвідом роботи компетентних органів щодо попередження, припинення та розкриття корупційних злочинів, проведення спільних семінарів, навчань, зборів, консультацій та нарад; г) виконання запитів, що надходять від компетентних органів інших держав; д) забезпечення реалізації процедури екстрадиції та притягнення до кримінальної відповідальності громадян своєї держави за вчинення злочинів на території інших держав; е) проведення спільних наукових досліджень проблем боротьби з корупцією; ж) співробітництво у сфері підготовки кадрів; з) розвиток узгоджених форм і методів профілактики злочинів та правопорушень, пов'язаних з корупцією.

Звичайно, наведений перелік форм взаємодії не є вичерпним. З розвитком міжнародного співробітництва держав він, природно, збільшується і поповнюється новими формами.

З метою удосконалення міжнародного співробітництва України з іншими державами в галузі боротьби з корупцією, на наш погляд, необхідно: 1) створити єдине правове поле для боротьби з корупцією та легалізацією незаконно добутих коштів; 2) вивчити практику застосування законодавчих, правозастосовчих і громадських засобів впливу на стан корупції та досвіду боротьби з корупцією в різних країнах; 3) постійно здійснювати аналіз перспектив розвитку

міжнародного і національного законодавства у сфері боротьби з корупцією, у тому числі з транснаціональною корупцією; 4) удосконалити системи обміну інформацією між спеціалізованими органами з боротьби з корупцією і судовими органами європейських країн; 5) залучати засоби масової інформації для підтримання міжнародної політики країн, спрямованої на знищення корупції в усіх її проявах; 6) розробити Концепцію взаємодії держав-учасників Європейського Союзу, кандидатів до Європейського Союзу і третіх країн щодо боротьби з транснаціональною корупцією; 7) збільшити кількість представництв МВС України, СБУ, Генеральної прокуратури в державах – стратегічних партнерах України; 8) визначитися з порядком обміну оперативної інформації, у тому числі й такої, що має обмежений доступ; 9) передбачити в Кримінальному процесуальному кодексі України порядок і розробити типові процедури проведення слідчих дій на території інших держав й узгодити їх з іншими учасниками міжнародної взаємодії; 10) визначитися з можливістю спрощення порядку перетинання кордонів держав-учасниць міжнародних угод учасниками кримінального судочинства, співробітниками компетентних органів у службових справах, а також переміщення через ці кордони речових доказів й інших предметів, пов'язаних з припиненням, розкриттям та розслідуванням злочинів, пов'язаних з корупцією; 11) збільшити кількість працівників правоохоронних органів України, які відвідали інші держави для обміну досвідом боротьби з корупцією, навчання або стажування; 12) удосконалити навчальні програми та плани підготовки працівників правоохоронних органів з метою навчання фахівців формам, методам та прийомам міжнародної взаємодії у галузі боротьби з корупцією.

Підсумовуючи вищевикладене, можна дійти висновку, що удосконалення міжнародної взаємодії в галузі протидії корупції вимагає, щоб таке співробітництво було визнано одним з пріоритетних напрямів зовнішньополітичної діяльності нашої держави, систематичного інформування світового співтовариства про бажання України бути партнером такої взаємодії та активної безпосередньої участі в заходах, визначених відповідними угодами.

Прискорення темпів залучення України до міжнародного поліцейського співробітництва надасть нашій державі можливість підвищити ефективність боротьби з внутрішньою злочинністю і корупцією та впливати на формування правоохоронної політики деяких наших країн – партнерів, шляхом її узгодження з українською. Це стосується, насамперед, тих держав (міждержавних утворень), що визнані Україною як пріоритетні стратегічні партнери в економічній та політичних сферах – Російської Федерації, США та Європейського Союзу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Медведєв Ю. Л. Наближення права України до права Європейського Союзу: понятійно-категоріальний апарат та способи узгодження / Ю. Л. Медведєв // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. – 2014. – № 1. – С. 52–59.
2. Боднар В. Є. Деякі аспекти взаємодії підрозділів внутрішньої безпеки зі слідчими під час виявлення та розслідування злочинів у сфері службової діяльності / В. Є. Боднар // Оперативно-розшукова діяльність органів внутрішніх справ: проблеми теорії та практики : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (м. Дніпропетровськ, 25–26 верес. 2014 р.). – Д. : Дніпропетр. держ. ун-т внутр. справ, 2014. – С. 34–37.
3. Аркуша Л. І. Основи методики виявлення і розслідування організованої злочинної діяльності при наявності корумпованих зв'язків : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : спец. 12.00.09 / Л. І. Аркуша. – Х., 2002. – 19 с.
4. Концепція боротьби із корупцією. – К. : Видання Центру правової реформи та законопроектних робіт при Міністерстві юстиції України, 1997. – 450 с.
5. ONU. Documenti Fondamentali. R., 1996. – P. 486.
6. Interpol. – 1996. – № 5. – P. 44–49.
7. Забрда Д. Г. Взаємодія суб'єктів боротьби з корупцією (адміністративно-правовий аспект) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Забрда Дмитро Григорович. – К., 2005. – 257 с.
8. Угода Das Europäische Kriminalpolizeiamt – Europol. Wiesbaden, 2000.
9. Угода про створення групи держав по боротьбі з корупцією (GRECO) // Міжнародні правові акти та законодавство окремих країн про корупцію / [упоряд. : М. І. Камлик та ін.]. – К. : Школяр, 1999. – 480 с.
10. Концепция взаимодействия государств-участников Содружества Независимых Государств в борьбе с преступностью : Решение Совета глав государств Содружества Независимых Государств от 2 апр. 1999 г. / В. Т. Білоус // Координація боротьби з економічною злочинністю : моногр. – Ірпінь : Акад. Держ. податкової служби України, 2002. – 449 с.
11. Соглашение о сотрудничестве между Правительствами государств-участников ГУУАМ в сфере борьбы с терроризмом, организованной преступностью и иными опасными видами преступлений от 20 июля 2002 г. : утв. Постановлением Кабинета Министров Украины от 24 окт. 2002 г. № 1572.